

"מלחמה על-ידי שליח"

ת. דרייפר

ברשותה האדיבה של מערכת "COMMENTARY"

הוצהרה על-ידי ארה"ב בשנת 1947, כתגובה ללחץ סובייטי בשלוש ארצות — שתיים מהן, תורכיה ואיראן, במזרח התיכון.

ממשלת ארצות-הברית ניסתה לארגן בשנת 1951, "פיקוד הגנה מזרח-תיכוני", אשר יכלול בתוכו את ארה"ב, בריטניה, צרפת, תורכיה וארצות-ערב — אולם לא הצליחה בכך. לעומת זאת עלה בידי שר-החוץ האמריקאי בממשלת אייזנ-האואר, ג'ון פוסטר דאלס, לצרף בשנת 1955 את תורכיה, איראן, עיראק, פכיסתאן ובריטניה למסגרת הגנתית אשר נודעה בשם "ברית בגדאד".

ברית-המועצות קידמה פניה של ברית זו בעסקת-נשק אשר נחתמה עם מצרים באותה שנה — והיתה זו הפרצה הצבאית והמדינית הגדולה הראשונה אותה פרצה ברית-המועצות לעולם הערבי. בשלהי שנות החמישים החלו גם הקומוניסטים הסיניים לגלות נוכחות בזירה, ובעיקר בסוריה ובעיראק.

במזרח-התיכון שררו, איפוא, סכסוכים, ניגודים ותחרויות בקשת-גונים רחבה ביותר — בין ערבים לישראלים, בין ערבים לערבים, בין מדינות ערביות למדינות לא-ערביות, בין ארה"ב לברית-מ ובין קומוניסטים סובייטיים לקומוניסטים סיניים. מלחמת ששת הימים לא היתה אך ורק תוצאתו של הסכסוך הישראלי-ערבי; יתר-על-כן סביר להניח כי לא היתה פורצת כלל ועיקר אילולא התערבו מדינות זרות בנעשה באיזור.

*

אחת הטענות החוזרות ונשנות בפי מנהיגיהן של מדינות ערב, אומרת כי ישראל היא יציר-כפיו של המערב, טריו אימפריאליסטי בעולם הערבי. ואולם ייזכר בהקשר זה כי שתי התומכות העיקריות בהקמתה של מדינת-ישראל היו ברית-המועצות (!) וארצות-הברית, בעוד שבריטניה נמנעה מכל תמיכה. ושוב, במלחמת-הקוממיות הוכרעה המערכה על-ידי נשק צ'כי, ואילו מעצמות המערב נמנעו מאספקת נשק למדינת-ישראל, הנאבקת על קיומה. צ'כיה, בהשראת ברית-המועצות, היא אשר סיפקה לישראל את הנשק ההכרחי להמשך המערכה, נוכח פלישת מדינות ערב ב-15 במאי 1948.

אילו היו מדינות ערב משלימות עם החלטות האו"ם על גבולות החלוקה ומסכימות להן, יתכן כי מדינת-ישראל כיום לא היתה אלא מדינות בעלת גבולות מפלצתיים" — קטנה, עלובה וחסרת סיכוי להתפתחות.

אך כידוע, הסכמי שביתת-הנשק קבעו את גבולות קו הפסקת האש כ"גבולות שביתת-נשק"; הם קבעו כי מצרים תשלוט ברצועת עזה, שמעולם לא היתה מצרית קודם לכן. ירדן תשלוט

צירוף מיוחד במינו של כוחות-פנימיים כחיצוניים — דרוש היה על מנת להביא לפתיחת המערכה השלישית בין ישראל לערבים, בחודש יוני 1967.

שווי המשקל אשר שרר באיזור מאז המערכה השניה ב-1956 היה רופף ביותר, אך למרות כל החשדות והטענות ההדדיות, לא הפעילו שני היריבים העיקריים, ישראל ומצרים, כוחות צבאיים זה נגד זה במשך למעלה מ-10 שנים.

העובדה שלמרות הכל פרצה עתה מלחמה רחבת-היקף מעוררת, לפיכך, את המחשבה כי גורם חדש חדר למזרח התיכון — ועירער את הסטטוס-קוו הפנימי בתוכו. גורם חדש זה לא יכול היה לבוא אלא מן החוץ.

היריבות והניגודים אשר הביאו למלחמה זו דומים לדרכים החוצות האחת את רעותה. אחדות מהן חשובות, אחדות חשובות פחות, אך לא היתה ביניהן ולוא אחת שיכלה לגרום למלחמה. הסכסוך הישראלי-ערבי, ככל שהוא עמוק ומקיף, נבלם במשך מרבית התקופה מאז 1956 בלחץ כוחות נוגדים ומנוגדים.

הבולט ביותר בין אלה היה מערך הסכסוכים בין מדינות ערב לבין עצמן. הן לא היו מסוגלות לתקוף את ישראל, כל עוד ביזבוזו חומר ומרץ רבים כל כך בלחימתן ההדדית. הניצחון על המדינות הערביות "הריאקציוניות", ובמיוחד על ירדן וערב-הסעודית, היה לגבי המדינות ה"מהפכניות", מצרים וסוריה, תנאי מוקדם לניצחון על ישראל. העדיפות הראשונה בתכניתיה של מצרים היה הניצחון בתימן, בה נלחמו צבאותיה מזה 4 שנים, ואחריה עדן, אשר בריטניה הבטיחה לפנותה בשנת 1968. מעל לכל היו מצרים וסוריה טרודות בתחרות ביניהן על הנהגת המאבק "המהפכני" הערבי, וכן היו חלוקות אף באשר לאסטרטגיה בה יש לנקוט נגד ישראל.

*

המזרח-התיכון מאכלס בתוכו לא רק יהודים וערבים. מלבד כ-2½ מיליון יהודים וכ-60 מיליון ערבים חיים בו כ-75 מיליון מוסלמים שאינם ערבים, הלא הם תושבי תורכיה ואיראן. עד למלחמת-העולם השניה היה רובו של האיזור נתון להשפעתם של הבריטים. צרפת היתה "מחופרת" בסוריה ולבנון בלבד, עד אשר הוצאה משם בשנת 1946. בריטניה עזבה את ארץ-ישראל בשנת 1948, את איראן ב-1961, את סודאן ב-1953, את מצרים בין השנים 1954 ו-1956, את ירדן ב-1957 ואת עיראק ב-1958. בד בבד עם נסיגתן של בריטניה וצרפת מן האיזור, חדרו אליו ארצות-הברית וברית-המועצות. "דוקטרינת טרומן", אשר מטרתה היתה "איתור" הקומוניזם,

את ישראל לאחר ניצחונה ב־1956 לסגת מחצייהאי סיני — ולוותר על עמדת־המפתח של שארם־אל־שייח'.

מבחינות אחרות נסתיימה מלחמת ישראל־ערב השניה ב־1956 ללא הכרעה. מכיוון שבעלות־בריתה דאז של מצרים — סוריה וירדן — לא נטלו חלק במערכת סיני, נותרה פתוחה השאלה מה היה קורה אילו כן השתתפו בה. העובדה שצרפת ובריטניה השתתפו במערכה, הניחה בגדר השערות את השאלה מה היה קורה אילו לא לקחו בה חלק. עבד־אנ־נאצר הצליח לצאת מן המיצר ללא נזק — כפי שעשה פעמים רבות במשברים שונים — שהרי הנסיגה האנגלית־צרפתית הותירה בידיו את הבעלות המלאה על תעלת סואץ. וכן יכול היה לטעון בריש גלי כי ישראל לא היתה מסוגלת להביסו אילו לחמה לבדה.

זמן מה עמדו לימינו גם ארצות־הברית וגם ברית־המועצות במסגרת מאמצייהן להביא להפסקת המלחמה בטרם תיגרם לו מפלה ללא־תקנה. התפתחויות אלו גרמו לכך שמלחמת ישראל־ערב השניה סללה את הדרך למלחמה השלישית, הן אשר הניחו לערבים את היסוד להאמין — אם אכן האמינו לדברי התעמולה שלהם־עצמם — כי היו מסוגלים להכריע את ישראל אילו לחמו כשהם מאוחדים, ואילו היתה ישראל נלחמת בודדת.

נראה כי כדי להבין את מאורעות 1967 לאשורם, הכרח לדעת מה בדיוק קרה ב־1956. הדמיון בין בעיות 1956 לבעיות 1967 הוא רב ביותר. משנודע לאמריקאים ולאחרים כי נאצר החליט להיפטר מכוח־החירום של האו"מ ולחדש את חסימת מיצרי טיראן, יתכן כי לא קלטו כלל בבירור את מהותם של הצעדים הללו ואת השפעתם. אך לישראלים היתה משמעות חסימת המיצרים מובנת וברורה. לאחר מערכת סיני ב־1956 קיוו כי המיצרים לא ייסגרו שנית. אך כשם שחסימתם הביאה — בין יתר הגורמים — למערכת סיני בשנת 1956, כן היה פירושה היחיד של חסימתם על־ידי נאצר ב־1967 — כי חפץ הוא במלחמה נוספת.

כניסת ברית־המועצות לאיזור

הגורם היחידי החדש והמטריד בעולם הערבי מאז 1955 ועד היום הזה הוא ברית־המועצות. כל הגורמים האחרים הפועלים בזירה זו היו קיימים בה לפני כן, והם החלו נסוגים־והולכים ככל שהרוסים התקדמו וחדרו פנימה. לפני מלחמת־העולם השניה לא עשתה ברית־המועצות כמעט דבר על מנת לרכוש השפעה ישירה בארצות־ערב. באורח מסורתי היתה רוסיה מעוניינת בראש־וראשונה בתורכיה ובאיראן, שכנותיה המוס־למיות, שאינן ערביות. בשנת 1940 ניסתה רוסיה הסטאלינית ליצור לה איזור השפעה שישתרע מדרום לבאטום ולבאקו, לעבר המפרץ הפרסי. התקדמות זו היתה מביאה אותה לקרבת גבולן של שתי ארצות ערביות, עיראק וערב־הסעודית. אך מאמץ זה נעשה תוך שיתוף־פעולה עם גרמניה הנאצית, וללא תמיכת אותן הארצות הערביות עצמן. הצעד המודגש ביותר במדיניות הסובייטית במזרח־התיכון הערבי אחר מלחמת־העולם השניה היה דווקא תמיכתה בתכנית החלוקה של האו"מ לארץ־ישראל בשנים 1947-49, שאחת ממסקנותיה

בגדה המערבית — שאף היא לא היתה מעולם ירדנית; וכי המדינה הערבית, אשר נועדה לקום לפי החלטת האו"מ תיבלע על־ידי ירדן, על־ידי מצרים, ועל־ידי ישראל. תהליך זה, של „הנצחת" גבולות הפסקת האש, נערך בהסכמתה של ברית־המועצות.

החלטות האו"מ שלא בוצעו, דהיינו מעבר של ספינות ישראליות בתעלת סואץ, מעבר חופשי במיצרי טיראן וגישה לכותל המערבי — נותרו על הנייר בלבד בשל אי־יכולתו של האו"מ לכפות את רצונו על מצרים וירדן. לחולשתו זו של האו"מ גרם השינוי במדיניותה של ברית־המועצות אשר החלה — בראשית שנות החמישים — לתמוך בארצות ערב, ושיתקה כל פעולה אפשרית של האו"מ כנגדן בתחומים הנדונים.

מייד לאחר חתימת הסכמי שביחת־הנשק, החלה פעולת הסתננות ערבים לתוך ישראל, למטרות חבלה, רצח ושוד. הסתננויות אלו גררו בעקבותיהן פעולות־תגמול מצד ישראל, שכן ישראל הטילה על ממשלות שכנותיה את האחריות לאי־סגירת גבולותיהן בפני המסתננים. פעולות ההסתננות, ופעולות־התגמול של ישראל שבאו בעקבותיהן, דרדו את האיזור לקראת מלחמה.

נקודת־המפנה היתה עסקת־הנשק הצ'כית־מצרית, שנחתמה בספטמבר 1955. עד לעת ההיא, הגבילה הצהרת שלוש המעצמות משנת 1950, ולוא חלקית, את כמויות הנשק שזרמו למזרח התיכון. אך העסקה הצ'כית הפרה לחלוטין כל איזון — אם הושג כזה אי־פעם — ועודדה את מצרים לפעולה אגרסיבית יותר — להפעלת „הפדאיון". בעקבות עסקת־נשק זאת נחתמו גם חווייהגנה בין מצרים לבין סוריה, ירדן וערב־הסעודית. לאור כל אלה, חסימת מיצרי טיראן ותעלת סואץ בפני השיט הישראלי, הפרת מאזן החימוש על־ידי העסקה הצ'כית־מצרית חתימת חווייהגנה בין מצרים לסוריה, ירדן וערב־הסעודית, וכן פעולות הפדאיון — ניצלה ישראל התקפה אנגלית־צרפתית לפירעון חשבונותיה־שלה עם מצרים. מטרתיה העיקריות במערכת סיני היו פתיחת השיט במיצרי טיראן וחיסול פעולות הפדאיון, ומטרות אלו אכן הושגו על־ידי הצבת כוח החירום של האו"מ לאורך גבולות ישראל־מצרים.

מן הראוי לציין כי מייד לאחר מערכת סיני, היתה ישראל שרויה במאבק מדיני נגד ה„ברית" הזמנית של ברית־המועצות וארצות־הברית, אשר פעלה לסילוק בריטניה וצרפת מאדמת מצרים ולהחזרת ישראל לגבולותיה הישנים. התעקשותה של ישראל הבודדת היא היא אשר הביאה להקמת כוח החירום של האו"מ, חרף התנגדותה של ברית־המועצות.

*

על־פי הלשון הדיפלומטית, נראה היה כי ארצות־הברית הבטיחה לישראל שלא תרשה את חסימתם מחדש של מיצרי טיראן, וכן כי לא תניח לערבים לחדש את פשיטותיהם הטירוריסטיות (נוסח הפידאיון) לישראל, מן השטח המוחזק על־ידי מצרים (רצועת־עזה).

צירוף כוח־החירום של האו"מ, ערביותיה של ארה"ב וכן הכרזותיהן של 11 מעצמות ימיות אחרות, ובתוכן בריטניה וצרפת, כי הן תומכות במעבר חופשי במיצרי טיראן, שיכנעו

היתה התמיכה בהקמת מדינת ישראל. בשנת 1950 הציע דוד בן-גוריון לשגריר הסובייטי כי ברית-המועצות תיזום פתיחת שיחות-שלום בין מצרים לישראל. מוסקבה לא השיבה להצעה זו מעולם.

★

תהא זו טעות להניח כי ארצות-ערב הפקירו עצמן לשירות מטרותיה של ברית-המועצות. אדרבא, הרוסים הם שהיטו חסדם למדינות ערב, בעיקר בכך שסיפקו להן נשק כדי שתוכלנה לבצע את אשר רצו. אספקת החימוש הסובייטי שימשה תמיד, בארצות האיזור, גורם משכנע הרבה יותר מן התעמולה הקומוניסטית ויעיד, בין היתר, גורלן של המפלגות הקומוניסטיות בארצות ערב השונות.

לא היה זה מקרה בלבד, כפי שנוטים הרוסים להציג את הדברים, כי חדירתה ההיסטורית הראשונה של ברית-המועצות למצרים באה בדמות עסקת-נשק. ברי כי מדיניות פרז-ערבית כזאת מצד ברית-המועצות לא יכלה שלא להכשיר את הדרך למלחמה שלישית בין ישראל לארצות-ערב.

אין זה הכרחי כלל לרוסים להכריז כי מלחמה זו היא מטרת פעולתם באיזור; די בכך שהם מחמשים אותן ארצות ערביות המכריזות חזרה-הכרזו כי מלחמה אכן מטרתן היא.

ב-17 באפריל 1963 נחתם בין מצרים, סוריה ועיראק הסכם עקרוני להקמת פדרציה אשר תאגד את שלוש הארצות לאחת, שבירתה תהא קהיר. בין השאר נאמר בהסכם כי הרפובליקה הערבית העתידה לקום מתחייבת לצאת ל"מסע-צלב" למען שחרור האומה הערבית מהסכנה הציונית. ראש ממשלת ישראל, דוד בן-גוריון, ציין בנאומו בכנסת בחודש מאי אותה שנה, כי זו הפעם הראשונה בה נקבע חיסולה של ישראל כמטרה במסמך רשמי וחוקתי, המאגד את שלוש המדינות הערביות.

כפי שנתברר, לא הגיע ערכו של ההסכם אף לערך הנייר שעליו נכתב, הואיל ואנשי הבעת' בסוריה ובעיראק סירבו לקבל עליהם את ההגמוניה הנאצרית, אף לא למען האחדות הערבית. ואולם מאמצי האיחוד הערבי וההכרזות על חיסולה של ישראל הזינו אלה את אלה.

בינואר 1964 כינס נאצר את "ועידת-הפסגה" הערבית הראשונה, שזומנה כדי לדון בתביעותיה של סוריה לפתוח בפעולה צבאית מיידית נגד ישראל. הסורים דרשו לפתוח במלחמה זו על מנת להעניש את ישראל על ביצוע תכנית המוביל הארצי למי-הירדן, בהתאם לתכנית ההשקיה שעובדה 10 שנים קודם לכן על-ידי אריק ג'ונסטון, שליח הנשיא אייזנהאואר. בוועידת-הפסגה זו הכריז נאצר כי מדינות ערב אינן מוכנות עדיין למלחמה בישראל וכי עליהן להתכונן לה על-ידי הקמת פיקוד ערבי מאוחד וכן על-ידי ארגון הפליטים הפלשתינאים למסגרת לוחמת. פיקוד מאוחד אכן הוקם, ובראשו הוצב הגנרל המצרי עלי עלי עאמר. "ארגון השחרור הפלשתינאי" אושר בוועידת-הפסגה השניה, אשר התקיימה בספטמבר אותה שנה, ובראשו הועמד אחמד שוקיירי.

בסיסו של "ארגון השחרור הפלשתינאי" היה ברצועת עזה, והוא נתמך על-ידי המצרים. זמן מה לאחר מכן, בשלהי 1964,

החל בפעולתו ארגון נוסף, "אל-פתח", אשר מטרתו קיצוניות יותר ובסיסו בסוריה. ארגון זה גרר את ירדן לתוך הסכסוך הפעיל עם ישראל, הואיל ואנשיו ערכו את מרבית חדירותיהם לישראל דרך הגבול הארוך שבינה לבין ירדן. בוועידת-הפסגה הערבית השניה, בספטמבר 1964, הוחלט כי מדי שנה יוקצב סך של 43 מיליון דולר לרכישת נשק עבור סוריה, לבנון וירדן, ויעודו הבלעדי של נשק זה יהא המלחמה בישראל.

ההכנות לקראת ה"סיבוב השלישי"

לקראת סוף 1965, הלכו ונתגבשו באורח ברור קווי-היסוד של מלחמה ערבית-ישראלית שלישית. ואם לא פרצה זו בשנת 1965, היה זה בעיקר משום שלא שררה בין ארצות ערב תמימות-דעים באשר ל"כיצד" ו"היכן" חייבת מלחמה זו להתנהל. סוריה, בשלטון הבעת', היתה חסרת-סבלנות ביותר. אך הסורים הכירו בעובדה שהם לבדם, ללא עזרת אחרים — ובעיקר מצרים — חלשים ומועטים מכדי לתקוף את ישראל. לפיכך היתה האסטרטגיה שלהם לגרור את מצרים לתקיפת ישראל. ירדן השתדלה מאוד שלא להיגרר למלחמה גלויה, משום שידעה היטב כי סוריה ומצרים שואפות מזה שנים להיפטר מחוסיין ומישראל כאחד. נאצר פסח על שני הסעיפים. בוועידה הלאומית של פלשתיין, אשר נערכה בקהיר במאי 1965, התאונו הסורים מרה על כי המצרים לא חשו לעזרתם כאשר פוצצה ישראל אחדים מבסיסי "אל-פתח". תשובתו של נאצר למתלוננים היתה כדלהלן: "הם אומרים: סלק את כוח-החירום של האו"ם. נניח שעשינו זאת; האין זה חיוני שתהא לנו תכנית-פעולה? אם מופנית תוקפנותה של ישראל כלפי סוריה, האם עלי לתקוף מייד את ישראל? במקרה כזה הן תהא ישראל זו אשר תקבע את העיתוי למלחמה: היא תפגע בטרקטור סורי או בשניים, ותאלץ אותי לצאת להתקפה. האם דרך נבונה היא זו? אנו חייבים לקבוע את עיתוי המלחמה ואת נסיבותיו".

מדיניותו הערמומית ורבת-הפנים של נאצר היא אשר פילגה את הערבים והביכה את הישראלים. לכאורה נראה כי תמים דעים הוא עם הקיצוניים, והניגודים בינו לבינם מצטמצמים אך ורק בשאלת העיתוי והטקטיקה המתאימה. אך העיתוי והדרכים הטקטיות היו חשובים מאוד בעיני הקיצוניים, ובשאלות אלה נמנע נאצר מעימות גלוי עמהם. במשך תקופה זו נראו יחסיו עם ישראל רגועים-יחסית, ואילו הגבול הישראלי-סורי סער ממעשי איבה. היתה בישראל אסכולה אשר טענה כי אין מטרתו של נאצר אלא "להרויח זמן", והוא מסוכן לא פחות מכל ערבי קיצוני. אסכולה ישראלית אחרת טענה כי מעשיו של נאצר חשובים מדיבוריו, ולפיכך ניתן להאמין כי ביום מן הימים אפשר יהיה להגיע לידי הידברות עמו.

סוריה היתה תמיד ה"מאיץ" להידרדרות במעשי האיבה. המאורעות הפנימיים בתוכה ב-1966 הכבידו יותר ויותר על פעולות האיזון של נאצר. ב-23 בפברואר פרצה ההפיכה הצבאית הבלתי-נמנעת, וכתוצאה ממנה הוחלפה הקבוצה המתונה של הבעת' בקבוצת קיצוניים בלתי-מוכרת. הממשלה החדשה, ובראשה הנשיא, נור א-דיין אל-אתאסי, וראש הממ-

שבעה חודשים לאחר מכן. מעניין במיוחד לסקור את נאומו של נציג ברית-המועצות מר פדורנקו ובמיוחד להתעכב על הקטע הבא: „מאז החל העם הסורי בביסוס עצמאותו ובהבטחת קידומו החברתי, גברה והלכה המתיחות הצבאית לאורך גבולותיה של סוריה. ידוע לנו כי לאחרונה החלה ישראל מרכזת כוחות צבאיים גדולים לאורך גבולה עם סוריה. תמרונים צבאיים מתנהלים ליד הגבול, ובהם משתתפים כוחות גדולים, המצויידיים במגלי-מוקשים והמסתייעים בארטילריה. ישראל ערכה גיוס חלקי של יחידות-המילואים וכן מצוי ברשותנו מידע המעיד כי ישראל מכינה התקפה אווירית נגד סוריה כהקדמה לפלישה צבאית לעומק שטחה של סוריה.“

★

החשש היה חמור עד כדי כך, שמזכיר האו"ם ביקש מגנרל אוד בול לחקור בעניין. הדו"ח שהגיש בול לא אישר ולוא גם אחת מהאשמותיו של פדורנקו כי ישראל מתכננת ומכינה פלישה לסוריה. הצעת-החלטה מנוסחת במתינות הוגשה על-ידי ארגנטינה, יפן, הולנד, ניו-זילנד, אוגנדה וניגריה; הצעה זו קראה בין היתר לסוריה לנקוט באמצעים נמרצים יותר למניעת תקריות-גבול. ההצעה זכתה ל-10 קולות במועצת-הביטחון, אך נקטלה על-ידי וואטו סובייטי, ראשון מזה שנתיים. היתה זו הפעם הראשונה בה התנגדה ברית-המועצות להצעה שהוגשה על-ידי מדינות אפריקאיות.

במשך 1966, הלכו ברה"מ ומצרים כאחת והתקרבו לעמדתם של הערבים הקיצוניים, המיוצגים, ללא פשרות, על-ידי השלטון הסורי החדש.

באפריל אותה שנה, עלה ראש-המשלה הסורי זועיין לרגל למוסקבה, בראש פמליה גדולה, ובשובו הכריז כי סוריה קיבלה תרומה סובייטית בסך 150,000,000 דולר למימון בניית סכר על נהר פרת וכן תחנת-כוח חשמלית.

ב-8 ביולי חתמו סוריה ומצרים על חוזה מסחרי — הסכם ראשון מסוגו בין מצרים לסוריה מאז הקדע ביניהן בשנת 1961. בסוף יולי יצאה למוסקבה אף משלחת עיראקית, ובשובה לבגדאד הכריזה כי קיבלה מברית-המועצות הבטחה לעסקת-נשק. ב-4 בנובמבר חתמו סוריה ומצרים על הסכם-הגנה הדדי המתבסס על הקמת פיקוד צבאי מאוחד. ב-24 בנובמבר 1966, בשלושה שבועות לאחר שחתם על חוזה ההגנה הסורי-מצרי, הכריז נאצר בפומבי: „הדרך חזרה לפלשתין היא קשה וארוכה“. אולם שישה חודשים לאחר מכן, הגיע כנראה למסקנה כי הדרך קלה וקצרה הרבה יותר. מדוע? בתשובה לשאלה זו טמון סודה של מלחמת ישראל-ערב השלישית.

הצרה החלה — כרגיל — בגבול ישראל-סוריה.

★

1 בינואר: יריות על טרקטורים באיזור האון.

2 בינואר: קרבות-אש באיזור כורזים.

4 בינואר: יריות על חברי עין-גב בשדות שמצפון למשק. חילופי אש.

6-8 בינואר: חילופי אש טנקים וארטילריה באיזור כורזים.

שלה, יוסף זועיין, פירסמה קריאה לכל הארגונים המהפכניים הערביים „לקום נגד הציונות והאימפריאליזם, ולשחרר את השטחים הגזולים של פלשתין“. במושג „שטחים גזולים“ התכוונה סוריה לומר שפלשתין שייכת, למעשה, לסוריה — ולא לכל ארץ ערבית אחרת, ואף לא לערבים באופן כולל. הממשלה החדשה כללה, לראשונה בהיסטוריה הסורית, שני קומוניסטים — סאמי עטיה כשר-התקשורת ואחמד מוראד כשר-הכלכלה. בנאום אותו נשא ד"ר אל-אתאסי, נשיא סוריה, בפני קונגרס מפלגת הבעת' ב-10 במרס, קבע את „שחרור פלשתין“ כאבן-הפינה של המהפכה, והדגיש כי השלטון החדש בסוריה אינו שבע-רצון מן הציפיה לזמן המתאים לתקיפת ישראל:

„אנו מאמינים כי דחיית מלחמת השחרור תגביר את סיכויי של האויב להתקיים. בקראה למלחמת שחרור, מאמינה המהפכה הסורית כי סיכויי האיחוד (הערבי) גדלים והולכים. האיחוד יחושל בלהבות מלחמת-שחרור פלשתין, אשר תהא גורם מכריע ביצירת האטמוספירה הפסיכולוגית, המדינית והצבאית הנחוצה לשם כינונו.“

המשטר החדש בסוריה הוסיף גון סיני-קומוניסטי למלחמת התעמולה שלו. ב-23 למאי הביע ד"ר אל-אתאסי זלזול בניהול מלחמה קונבנציונלית נגד ישראל, וטען למען מה שכונה בפיו בשם „מלחמת-שחרור עממית“, בנוסח סיני-קומוניסטי. בנאומו בפני יחידות-צבא המוצבות בגבול סוריה-ישראל הכריז: „אנו שואפים למלחמת-שחרור עממית בקנה-מידה מלא, לא רק על-מנת להשמיד את הבסיס הציוני בפלשתין, אלא אף כדי להרוס את מונופול-הנפט ואת האימפריאליסטים והריאקציונים ואת אינטרסיהם. אנחנו חפצים במדיניות של אדמה חרוכה, שכן רק בדרך זו נוכל לקוות ליצור חיים חדשים להמוני הערבים.“

בנוסף לישראל תקף בדבריו גם את המדינות הערביות „הריאקציוניות“, ירדן, ערב-הסעודית וכוויית. הוא אמר לחיילים הסורים: „עייפתם מלצבור נשק. אני מבין עד כמה שואפים אתם לפתוח במערכה. הגיע הזמן להשתמש בנשק לייעוד אשר עבורו נוצר.“

הסורים עמדו בדיבורם. שנת 1966 היתה הקשה מכל השנים — מאז 1956 — מבחינת הפשיטות הטירוריסטיות הערביות לישראל, מחד-גיסא, ופעולות התגובה של ישראל, מאידך-גיסא. מועצות הביטחון הקדישה באותה שנה את מרבית זמנה לדין-נים בתקריות-הגבול בין ישראל לסוריה ובין ישראל וירדן.

★

בעקבות טיעונו של שר החוץ, מר א. אבן, באוזני מזכיר האו"ם כי סוריה עומדת מאחורי הארגונים החתרניים, כינס ראש-משלת סוריה מסיבת-עיתונאים בדמשק, ובה הצהיר: „אין אנו שומרי ביטחונה של ישראל; אין אנו החבל המגביל את המהפכה ואת עקורי פלשתין הנרדפים“. הוא חזר והבטיח כי סוריה לא תיסוג ממלחמתה לשחרור פלשתין. בעקבות הצהרתו זאת, החליטה ישראל להעלות את הנושא לדיון במועצת הביטחון באוקטובר 1966.

הדיונים במועצת הביטחון שימשו מעין „חזרה כללית“ לדיונים שבאו

9-10 בינואר: חילופי אש טנקים וארטילריה לאורך כל הגבול הסורי. חילהאור הישראלי תוקף מטרות-קרקע. לפיכך ניתן לקבוע, לאור האמור לעיל, כי בחודש ינואר 1967 התנהלה מלחמה מוגבלת לאורך הגבול בין ישראל לסוריה.

נולחנה בגבול ישראל - סוריה

ינואר היה חודש נוסף של התגוששות עקרה בין ישראל לערבים במסגרת האו"מ. לדרישתה של ישראל כי סוריה תנקוט אמצעים למניעת חדירות חבלנים לשטחה של ישראל, השיב בגילוי-לב נשיא סוריה, נוראדין אל-אתאסי, ב-8 לפברואר: "אנחנו לא נפעל להגנתה של ישראל נגד קומנדו פלשתינאי המגן על ארצו". וב-22 לפברואר אמר: "חובת כולנו עתה לעבור מעמדות הגנה לעמדות התקפה, ולפתוח במערכה לשחרור האדמה הגזולה. מכאן והלאה שוב אין מקום להיסוסים. כל אחד חייב לעמוד בניסיון ולהשתתף במערכה עד סיומה".

ב-8 במרס נשא נאום נוסף, אשר צוטט בפי אחת מסוכנויות הידיעות הערביות כדלקמן: "ד"ר אתאסי קרא לערביי פלש-תין לפעול על-פי הדוגמה שסיפקו האלג'יראים במלחמתם נגד צרפת, ולנקוט בשיטותיה של צפון וייאט-נאם במלחמתה נגד ארה"ב. פלשתין לא תוחזר לעמה אלא במלחמת-שחרור כוללת". הוא שיבח את גבורתם של אנשי הקומנדו הפלשתינאים הפועלים בתוך "הטריטוריה הכבושה". "פעולות הקומנדו בתוך הטריטוריה הכבושה לא תופסקנה" - אמר, והוסיף: "הצבא הסורי נכון לקרב המכריע נגד ישראל".

*

לדידה של ממשלת סוריה כבר החלה המלחמה נגד ישראל. מלחמה זו נערכה בשיטה שנראתה לממשלת סוריה כיעילה ביותר. שיטת הפידאיון הישנה קיבלה מעתה את השם "מלחמת-השחרור העממית", ונוספו לה ממדים חדשים - ומשמעות חדשה. הפידאיון החדשים אומנו וצוידו על-ידי הצבא הסורי, אשר הוא עצמו צויד ואומן על-ידי ברית-המועצות. פעולותיהם החלו אמנם כפשיטות לא-סדירות, אך בעקבות פעולות-תגמול ישראליות נכנס גם הצבא הסורי לפעולה. את קרבות ראשית ינואר, בהם הופעלו טנקים, תותחים ומטוסים - קשה לכנות בשם "תקריות-גבול פעור טות". בנוסף על כך, פירסם הרדיו הסורי את הודעות ה"פתח" כדו"חות מן המלחמה.

בכל זאת, היו הסורים רחוקים עדיין ממטרתם. מצרים, ובעיקר ירדן, גילו עדיין הסתייגות. נאצר חזר וטען כי המפקדה הערבית המאוחדת אינה מסוגלת לפעול, כל עוד אין בסמכותה להעביר צבא ממדינה ערבית לחברתה למטרות לחימה. זה בדיוק היה הדבר מפניו חשש חוסיין, שכן ידע היטב כי סוריה ומצרים שאפו מאז לחסל את משטרו, "הריאקציונרי". בינואר 1967 הופעל על חוסיין לחץ מהודש להתיר כניסת צבאות זרים ולארצו. משסירב, תקפו נאצר ללא רחמים, וכינהו "בובה בידי האמריקאים". חוסיין הגיב על כך בהחזרת שגרירו מקהיר.

כאשר התכנסה מועצת-ההגנה הערבית בקהיר ב-11 במרס, סירבו ירדן, תוניסיה ומרוקו להשתתף בה. כל עוד חשש חוסיין מפני סוריה ומצרים יותר מאשר חשש מפני ישראל

— לא היתה החזית הערבית המאוחדת, אשר את כינונה דרש נאצר כתנאי למלחמה כוללת נגד ישראל, עשויה להיכון. בשנת 1966 טען נאצר כי מן הבחינה הצבאית אין לבצע התקפה על ישראל מן הדרום; לפיכך חייבת ההתקפה הערבית לבוא דווקא מירדן וסוריה.

כדי להשיב מלחמה שעה, החלה ממשלת חוסיין להקניט את נאצר בעניין כוח-החירום של האו"מ, שכונה בפי המיליטריסטים הערביים בשם "האליבי של מצרים להימנעותה ממלחמה נגד ישראל". וספי את-תל, ראש ממשלת ירדן, אף הרחיק לכת והאשים את נאצר בכך שבשנת 1957 הגיע לידי "הסכם ג'נטלמני" עם בן-גוריון - להצבתו של מחסום זה בין ישראל למצרים. אחד העיתונאים האמריקאיים כתב: "שאלת כוח-החירום הועלתה על-ידי ירדן במועצת-ההגנה הערבית, כאשר עמדה ירדן תחת לחץ כבד להתיר כניסת כוחות ערביים זרים לארצה, במטרה להגן עליה בפני ישראל. ירדן ענתה בדרישה כי גם מדינות אחרות תנקוטנה בצעדי-מלחמה נגד ישראל, ובמיוחד דרשה כי מצרים תסלק את כוח-החירום של האו"מ מגבולה, כך שהצבא המצרי - הגדול בצבאות ערב - יהא חופשי ליטול חלק במערכה.

תשובת מצרים היתה, כי כוח האו"מ הוא סמלי בלבד (הכוח מנה כ-3,000 איש), ולא יוכל לעכב את תנועות הצבא המצרי. ואולם חוסיין ויועציו סברו כי טענתם זו היא דרך מחוכמת להביך את המצרים. בראשית 1967 שימשה טענה זו גם את הסורים, אויביו העיקריים של חוסיין, אשר הטיחו בנאצר אותם דברים ממש, אף כי מניעיהם היו, כמובן, שונים. כך הלך וגבר הלחץ על נאצר מ"ימין" ומ"שמאל" כאחד, והוא נדרש בתקיפות גוברת-ההולכת "לנקוט צעדים לקראת המל-חמה בישראל".

ושוב, במצב זה, מצאו הסובייטים לנכון לתרום להגברת פחד-המלחמה וכן המתיחות השוררת בגבולות ישראל-סוריה. העיתונות הסובייטית האשימה, כמובן, רק את ישראל באחריות לתקריות. אך היא הרחיקה לכת אף מזה, וכפי שעשתה באוקטובר 1966, המציאה אף בשלהי ינואר סיפור-בדים על גיוס הנערך בישראל, במטרה לפלוש לסוריה. בכתבה בעיתון ממשלת ברה"מ "איווסטיה" מ-3 בפברואר 1967 נאמר: "פסיכוזה של מלחמה הולכת וגוברת בישראל. כוחותיה המזויינים של המדינה הועמדו במצב הכן. כל החופשות בוטלו, ויחידות-המילואים נקראו לשירות. כוחות גדולים רוכזו לאורך הגבול הצפוני. התקריות לאורך הגבול הסורי-ישראלי, אשר החלו בפרוס שנת 1967, נמשכות והולכות ללא הפוגה". בשנית תוך פרק-זמן של פחות מארבעה חודשים, הפיצו הסובייטים שמועה חסרת-שחר, וזאת - בכיסוי של דו"ח מודיעיני; תוצאותיה של שמועה זו היו, בהכרח, גיוס-נגדי בסוריה ובארצות ערב האחרות, והכנת הרקע למלחמה קרובה. אם היה לחץ ערבי פנימי אחד הגורמים בהחלטתו של נאצר, היה לחץ חיצוני, ללא ספק, גורם נוסף בקביעת מדיניותו.

מאז 1955, נעשתה מצרים תלויה יותר ויותר בחסדיה של ברית-המועצות בתחום הצבאי ובתחום הכלכלי. הגוש הסרבייטי במזרח-אירופה סיפק למצרים עזרה כלכלית לפחות בסכום של 1.5 ביליון דולרים, וקרוב לוודאי כי סיפק לה סיוע צבאי בסכום גדול עוד יותר. לדברי נאצר עצמו, הצילה

מטוסים או שישה — מעידות על חומרת ההתקפה. לפיכך היה על המצרים לחוש להגנת סוריה, ללא התחשבות בתור צאות. הירדנים אשר שמחו על כי נאצר ניצב בפני דילמה זו, לא יכלו להימנע מלעקצו. העיתון הירדני החשוב ביותר שאל ב־8 באפריל: „מה עשתה קהיר נגד תוקפנות אוירית זו על דמשק?”

ב־10 באפריל שלחה קהיר לדמשק את מפקד חיל-האוויר המצרי, גנרל מחמוד צדקי מחמוד, לשם דיונים, והללו ארכו 12 יום. ב־17 באפריל הגיע לדמשק ראש-משלת מצרים, מוחמד צדקי סולימאן, ושהה בה 5 ימים. היה זה ביקור האישיות המצרית רמת-המעלה ביותר בסוריה מאז פירוק האיחוד ב־1961. הודעה רשמית מ־22 באפריל קבעה כי שני הצדדים יכינו תכנית-הגנה במסגרת „חווה-ההגנה ההדדית” וידונו „במערכה לשחרור פלשתיין”, שהיא הבעיה המרכזית אשר סביבה יתאחדו המוני הערבים.

ב־2 במאי הרגיש נאצר כי חייב הוא להסביר מדוע לא חשו מטוסי מצרים לעזרת סוריה בתקרית 7 באפריל. הוא טען כי לא ניתן היה לסייע לסורים מחמת מגבלות הטווח של מטוסי-הקרוב, מגבלות שהוסברו לסורים והיו ידועות להם. לדבריו הודיעה סוריה כי מטוסי-קרוב יש לה עצמה במידה מספקת.

אשר לברית-המועצות הרי שהפלת מטוסי ה-„מיג” בקרב עם מטוסי ה-„מיראג” הצרפתיים, עשתה אותה שותפת לתוצאות הקרב של 7 באפריל. כל מהלך שהיו הסורים או המצרים עתידים לעשות, היה תשלום מחירו מוטל על ברה”מ בעיקר, שכן ללא ציוד סובייטי, לא היו המצרים והסורים מסוגלים לתכנן מלחמה. ברה”מ השקיעה כספים ומאמצים רבים כל-כך בסוריה, במצרים ואף בעיראק, עד כי לא יכלה כלל להישאר מחוץ למשבר המתפתח אפילו רצתה בכך. אולם היא לא רצתה כלל וכלל להיחלץ מן העניין. אדרבא, היא ביקשה לחדור לתוכו יותר ויותר.

בראשית מאי נמשכו וגברו. החדירות והפגיעות בישראל

נראה כי משבר חודש מאי הפתיע את ממשלת ישראל. בראיון עם העיתון U.S. News & World Report מ־17 באפריל נשאל ראש-הממשלה לוי אשכול האם צופה הוא מלחמה כוללת עם ירדן, סוריה ומצרים. והוא ענה בלי משים: „אינני חושב שתהיה מלחמה בשנים הקרובות, אף כי אנו מתכוננים גם לאפשרות זו, ואני אומר זאת בגלוי לעולם כולו”. אולם ב־12 במאי דיבר אשכול בביטחון מועט יותר באשר לעתיד. בקשר לגסיונות-חבלה על אדמת ישראל, אמר: „שום מדינה אשר תסייע למעשים כאלה לא תהיה מחוסנת”. הוא ציין כי נראה שסוריה התיצבה בראש הנהגת המאבק הערבי נגד ישראל. אולם, הוסיף, כוחה של סוריה אינו רב, וודאי יש לה נימוקים נכבדים לכך שהיא פונה לבקש הגנה מארצות גדולות ממנה”. למרות שלא היו דבריו אלה צריכים לעורר בהלה, הזהיר: „אנחנו נמשיך לאייש את עמדותינו, ונהיה מוכנים לכל התפתחות”. למחרת דיבר שנית על אותו נושא, טבלי שיהא נראה לעין כי מורגש המשבר עומד לפרוץ:

„עמדתנו האיתנה והבלתי-משתנית להגנת זכויותינו חיוקה את הכרתם של שכנינו כי לא יוכלו לנו בקרב גלוי. הם

ברית-המועצות את מצרים בשנת 1965 מ„רעב בלתי-נמנע”, בהעבירה לאלכסנדריה משלוח של 300.000 טונות חיטים. בראשית 1967, דרושה היתה לנאצר עזרה נוספת במזון. הוא לא יכול היה לקבלה מארה”ב, אשר עיכבה במשך כשנה תמימה משלוח-מזון בשווי של 155 מיליון דולרים, וזאת — בעקבות נאומים אנטי-אמריקאיים אחדים של נאצר. בינואר 1967 הסכימו הסובייטים שנית לסייע למצרים, על-ידי משלוח 250.000 טונות חיטים במשך שלושת החודשים הבאים. ב־22 בפברואר תקף נאצר שוב את ארה”ב, באיימו כי ישמוט ולא ישלם את חובותיה של מצרים, אשר הגיעו לסך של למעלה מ-105 מיליון דולרים, כשלפחות מחציתם הגיעה לארה”ב. בחודש פברואר לא סילקה מצרים, זה החודש השלישי ברציפות, את חובה לקרן המטבע הבינ-לאומית, לה חבה 105 מיליון דולרים, שקיבלה במשך 4 השנים הקודמות. במסיבות אלו לא יכול היה נאצר לזלזל בגורם הסובייטי בחישוביו המדיניים. ב־29 למרס הגיע לקהיר במפתיע שר-החוץ הסובייטי, אנדריי גרומיקו, ושהה בה שלושה ימים. מעט מאד ידוע על תוכנו של ביקור זה, מלבד העובדה שאורגן בחיפזון רב. תהא משמעות הביקור אשר תהיה, מכל מקום אין לשכוח כי הוא נערך ערב המשבר האחרון שגרם למלחמת ישראל-ערב השלישית.

הנזרח-התיכון „נותחנס”

בבוקר 7 באפריל, בעקבות עיבוד חלקות-אדמה צפונית-מזרחית לתל-קציר, התפתחה במקום תקרית-אש בה ירו הסורים אש ארטילרית על תל-קציר והאון. חיל-האוויר הישראלי, אשר קיבל הוראה לשתק את האש הארטילרית, הפיל בקרבות-אוויר שישה מטוסי מיג-21 של סוריה.

לגבי סוריה לא היוותה מערכת 7 באפריל, בה הופלו שישה מטוסי „מיג” משלה על-ידי חיל-האוויר הישראלי, כישלון חרוץ. היתה זו הזדמנות נאה ללבות את „מלחמת השחרור העממית” נגד ישראל. ב־8 באפריל הכריז שר-האינפורמציה הסורי, מחמוד איזועבי, כי ההתנגשות „תביא בעקבותיה קרבות חמורים עוד יותר, עד אשר פלשתיין תשחרר ותחוסל נוכחות הציונים בתוכה”. לחימה זו אמר: „אינה המערכה הראשונה — ולא האחרונה”. הוא הכריז באוזני עיתונאים כי לא ישרור שקט בגבולות שבין ישראל ושכנותיה „כל עוד מתקיים משטר-הכיבוש הציוני של פלשתיין”. „המערכה”, הת-רברב והוסיף, „הוכיחה את עליונותה של סוריה, אם לא באוויר — מכל מקום בקרבות היבשה, הואיל ועמדותיהם של הישראליים נהרסו ונזק ניכר נגרם ל-4 ישובים”. ב־17 באפריל העלה נשיא סוריה, אל-אתאסי, אותה מערכה על נס, באמרו „כי היא הביאה לנו תועלת רבה”. „סוריה”, הוסיף ואמר, „אינה יכולה אלא לסייע לקומנדו הפלשתינאי המשחרר, היא מוכנה לנהל מלחמה בעזרת כל משאבי כוחה, ללא התחשבות במחיר ובקרבתו”. הוא תקף את ירדן, לבנון, ערב-הסעודית, תוניס ומרוקו בשל אי-היותן „מהפכניות” במידה מספקת.

ה־7 באפריל היה לגבי נאצר יום קובע. הוא הוכרח להתיצב פנים-אל-פנים נוכח בעית הפעלתו של חווה ההגנה-ההדדית בין סוריה למצרים, אשר נחתם בנובמבר 1966. סוריה טענה כי הותקפה על-ידי ישראל, ואבידותיה — בין שהיו ארבעה

נמנעים עתה מכל התנגשות חזיתית עם ישראל, ודוחים התנגשות כזו לעתיד הרחוק. „בין השליטים הערביים וגרוריהם הקטנים, העוסקים בפעולות חבלה, ישנם אחדים המוכיחים את איבתם לישראל במעשים, על-ידי הרס, חתירה ופגיעה בחיי אדם. הוכחנו כי גבולותינו לא יהיו פתוחים להתקפה. הוכחנו כי כנגד נסיונותיהם לתקוף מקומות חשופים, הקלים לתקיפה, הגבנו אנו במקום, בעיתוי ובשיטה אותם בחרנו. כך הוכחנו למחבלים ולשולחיהם כי בדרך זו לא ישיגו את מטרתם. אין אנו מסכימים להגבלות על תגובותינו אותם מנסים הם להטיל עלינו. על ארצות ערב והעולם כולו לדעת כי כל גבול אשר יהיה שקט מצדו הערבי — יהיה שקט גם מצדו השני; אך אם יזרעו אי-שקט בגבולנו, יבוא אי-שקט לגבולם.”

טיעונים נגד ישראל

ציטטתי את הקטעים הללו מנאומיו של לוי אשכול באריכות-מה. הואיל והם — ובעיקר הנאום מיום 12 במאי — שימשו כעבור זמן טיעונים בפיו של נאצר, בהם הצדיק את החלטתו להכניס את הצבא המצרי לסיני ולחדש את ההסגר על מפרץ אילת. בראיון עיתונאי ארוך וגלוי, אשר נערך בקהיר ב-28 במאי, אמר נאצר: „בשנים האחרונות עברה ישראל כל גבול באינמיה. האחרון שבהם היה איומו של ראש-ממשלת ישראל לתקוף את סוריה. ישראל מאיימת במלחמה באופן רצוף. ב-12 במאי הגיעו איומים אלה למימדים אשר שום מדינה לא תוכל לשאתם. היתה זו חובת כל ערבי להשיב לאיום זה. לפיכך אמרתי כי אם רוצה ישראל לאיים במלחמה — וכזאת אכן עשתה — מוכנים אנו לקדמה.”

ראש-ממשלת ברית-המועצות, קוסיגין, התיחס גם הוא בדבריו באו"מ ב-11 ביוני לאיומיו, כביכול, של אשכול: „ראש-ממשלת ישראל אמר בגלוי כי התקפת ישראל על סוריה באפריל איננה הצעד האחרון, וכי ישראל עצמה תבחר את המקום והשיטה לפעולות דומות נוספות.”

הקורא יוכל להחליט בעצמו אם אשם אשכול באיום בהתקפה על סוריה או באיום במלחמה בכלל, כפי שטוענים נאצר וקוסיגין. צחוק הגורל הוא, אך ראש-הממשלה הותיר מקום לביקורת נגדו דווקא על שלא עמד על כך כי מלחמה כוללת היא בלתי נמנעת.

אם ניזכר בסגנון איומיהם של ראשי מנהיגי ערב נגד ישראל במשך השנים האחרונות ובהיקפם, ספק רב הוא אם אכן היו איומיה אלה של ישראל נגד סוריה סיבה מספקת לעורר את מלחמת ישראל-ערב השלישית. על-כל-פנים, אחד המניעים, אשר מצרים טענה כי גרמו לה לנקוט בצעדים בהם נקטה, היה נאומו של אשכול ב-12 במאי.

המניע השני קשור ישירות בברית-המועצות. משלחת פרל-מנטרית מצרית נסעה למוסקבה לחגיגות אחד במאי, ושהתה בה עד 14 במאי. בנאום ההתפטרות שלו ב-9 ביוני — לאחר תום הקרבות נגד מצרים — טען נאצר כי מצרים וסוריה שוכנעו כי ישראל מתכננת פלישה לסוריה; וכאילו חש כי ההיסמכות על מקורות ערביים אינה משכנעת דיה, הוסיף: „אפילו ידידינו ברוסיה אמרו למשלחת הפרלמנטרית שביקרה במוסקבה בחודש הקודם כי היתה לישראל כוונה כזו (לפלוש לסוריה).”

★

בנאומו בפני עצרת האו"מ ב-19 ביוני טען קוסיגין, ראש-ממשלת ברית-המועצות, כי בכוונתה של ישראל — כך נודע לממשלתו — לתקוף את סוריה בסוף מאי, להשמיד אותה, ולאחר מכן להמשיך את המערכה בטריטוריה המצרית.

טענה זו — בהמשך לטענתו של פדורנקו באוקטובר 1966 — מעלה את אחת השאלות המסתוריות ביותר הכרוכות במערכת ששת הימים: מה היו כוונותיה, מטרותיה ותפקידיה של ברית-המועצות ב„חימום” המזרח-התיכון ודרדורו לקראת מלחמה. על רקע זה מן הראוי להזכיר כי ב-12 במאי הזמין המנהל הכללי של משרד-החוץ, מר אריה לבבי, את שגריר ברית-המועצות צ'ובאחין, לביקור בגבול הסורי-ישראלי — על-מנת להיווכח אם אכן מרכזת ישראל כוחות בגבול זה או לא. צ'ובאחין סירב, בטענה כי המידע שבידו מהימן. ב-19 במאי ניסה אבא אבן שנית לשכנע את צ'ובאחין לבקר בגבול — אך גם הפעם ללא הצלחה. ב-29 במאי, כאשר התלונן צ'ובאחין באו"מ מר אשכול על ריכוזי צבא ישראליים על הגבול הסורי, הציע לו מר אשכול — בשלישית — לבקר עמו מייד בגבול הסורי, אך שוב סירב צ'ובאחין להצעה.

בינתיים החלה ההידרדרות לקראת-המלחמה. נאצר קיבל את המידע הסובייטי מן ה-13 במאי בו סופר לו כי ישראל ריכזה 12-13 חטיבות לאורך הגבול הסורי, ומייד לאחר מכן, ב-14 במאי, החל מעביר כוחות לתוך חצי-האי סיני.

כאן ראוי לציין כי עוד שישה ימים לאחר ה-14 במאי ציין מזכיר האו"מ כי „כוחות משקיפי האו"מ מאשרים שאין כל ריכוזי כוחות לאורך הגבול הישראלי-סורי משני צדדיו.”

★

עם כניסת כוחות מצריים לסיני באה פנייתו של הרמטכ"ל המצרי אל הגנרל ריקיה, מפקד כוח-החירום, לפנות את כוחות האו"מ מנקודות הימצאותם לאורך גבול ישראל-מצרים, והשתלשלות המאורעות לאחר פניה זו ידועה.

פינוי כוח החירום

מרביתם של חילוקי הדעות שבאו בעקבות פעולות אלה התרכזו בשתי שאלות:

ההיה המזכיר הכללי צודק, או שמא היה „זריו מדי”, בהורותו מהר כל כך על הוצאת כוח החירום.

ההיתה למצרים הזכות החוקית לחסום את מיצרי טיראן בפני ישראל ולשים הסגר על מפרץ אילת? נדון תחילה בשאלה השנייה.

אין ברצוני להיכנס לבעיות חוקיות של צעד זה שכן נראית היא בעיני בלתי-עניינית במידה רבה. אף אילו היתה שאלת חסימת המיצרים בלבד עומדת בפני ישראל היה בכך משום מהלומה בשבילה, שכן אילת של 1967 אינה דומה לאילת של 1956. ישראל השקיעה מאמצים כבירים במשך עשור השנים האחרונות על-מנת להפוך את נמל אילת לנמל-של-ממש, שהוא פתחה היחידי דרומה. צינור נפט הותקן בין אילת לצפון-הארץ, במטרה להזרים את הנפט האיראני לבתי הזיקוק של חיפה. חלק ניכר מן האוצרות המינרליים של ים המלח וממרבצי הנחושת של תמונע מיוצאים דרך אילת. התכניות הנרחבות לפיתוח הנגב, מבוססות ברובן על השימוש בנמל

אילת. עקב חשיבותה זו של אילת, יתכן מאוד כי ישראל היתה נלחמת ולוא עליה בלבד; ואולם אחרי 18 במאי היתה אילת מוקד בבעיה המרכזית, והיא — כי ישראל חייבת להילחם על קיומה.

ב-18 במאי הסביר ראש-ממשלת סוריה כי סילוק כוח-החירום של האו"ם פירושו פינוי המכשול האחרון בדרכה של המה-פיכה הערבית. כעבור יומיים, בראיון לאחד העיתונאים, הסביר שר-ההגנה הסורי כי הגיעה העת לנקוט בפעולות לשחרור פלשתינן. מטרתן המינימלית של פעולות אלה — הכרח שתהא מתן מהלומה עזה לישראל, מהלומה אשר תשפיל אותה ותמנע הימנה לרקום מזימות-תוקפניות מכלי מדינות ערביות.

גם נאצר מגלה כוונותיו

ב-22 במאי נשא נאצר נאום ברדיו, בו הכריז על חסימת מפרץ עקבה. בנאום זה גילה לראשונה מהן כוונותיו. תחילה הרחיב במתן הסברים על מפלת מצרים בשנת 1956. הוא הטיל את האשמה על בריטניה וצרפת, אשר מנעו ממנו אז להילחם בישראל. לאחר מכן התגאה במטוסיו הסובייטיים „בתקופה ההיא היו לנו מפציצי „איליושין“ מעטים בלבד ואף אלה נרכשו על-ידינו אך זמן קצר לפני כן. כיום עומדים לרשותנו מפציצים רבים מסוג זה ואחרים. קיים הבדל רב בין שנת 1956 לבין שנת 1967. וכך הגיעה השעה לגלות מה מסוגלת מצרים לחולל לישראל, כאשר אין היא צריכה לחשוש מפני התערבות בריטית או צרפתית; כיום ניתנת לנו הזדמנות להראות את הדברים בפרספקטיבה קבל-עולם. היום עומדים לנו פנים-אל-פנים מול ישראל“. ובהתייחסו לנאום של אשכול ב-12 במאי „קיבל את האתגר“: „היהודים מאיימים במלחמה. אנחנו אומרים להם: „אהלן וסהלן“. אנחנו מוכנים למלחמה“. באותו יום קרא אשכול לנסיגה הדרגתית של כוחות מצרים וישראל מן הגבול.

ארתאנט הגיע לקהיר ב-23 במאי, ושהה בה יומיים. בדווחו על שיחותיו עם נאצר ועם שר-החוץ המצרי הדגיש כי הנקודה החשובה ביותר בדברים ששמע במצרים היתה הסברת הכוונה הכללית שבסגירת המיצרים. החסימה נעשתה, לדבריהם של המצרים, „על מנת לחזור לתנאים ששררו לפני 1956“. אך כפי שנראה להלן, לא היה זה חפצו היחיד של נאצר. ההשתלטות על שארם-אש-שייח' היתה רק המטרה המזערית עליה יכול היה לדון עם ארתאנט.

*

ב-23 במאי פורסמו שתי הצהרות, האחת על-ידי ברית-המועצות והאחרת על-ידי ארצות-הברית. ההצהרה הסובייטית חזרה על הטענה כי צעדיהן של מדינות ערב הן תגובה על התוקפנות המתוכננת של ישראל, וכן הוסיפה כי פעולותיה של ישראל נתמכות על-ידי כוחות האימפריאליזם.

בהצהרתו של ג'ונסון, לעומת זאת, הובע צער על „פינוי החפוז של כוח-החירום“, וכן צויין כי ארצות-הברית רואה במיצרים נתיב-מעבר בין-לאומי, אשר חסימתו עלולה לגרום למלחמה. נקודות-המוצא של נאצר היו שונות. בנאומו ב-26 במאי הדגיש את הנקודות הבאות:

א. בעוד שעד עתה לא חשנו עצמנו חזקים די הצורך להתמודד עם ישראל — חשים אנו כעת כי יש בכוחנו לנצחה.

ב. כוח-החירום של האו"ם מעולם לא היה מסוגל לעכב בעדנו ולמנענו מהילחם בישראל. כעת, בהיותנו נכונים למלחמה זו, הוצאנו את כוח-החירום מגבול מצרים.

ג. תפיסת שארם-אש-שייח' משמעה התמודדות עם ישראל, ובנקטנו פעולה זו הוכחנו כי נכונים אנו להתמודדות.

ד. המלחמה נגד ישראל תהא מלחמה כוללת, ומטרתה — השמדת ישראל.

במסיבת עיתונאים שקיים ב-28 במאי, חזר נאצר והסביר את מטרתיו. ראשית, אמר, יש לבטל את תוצאות מלחמת 1956, כלומר — לסגור את המיצרים, ושנית, יש לבטל את תוצאות מלחמת 1948, כלומר — להשמיד את ישראל, ולהשיב לערביי פלשתינן את מלוא זכויותיהם.

בכך צעד נאצר צעד נוסף, בהבליטו את ביטחונו בניצחון על ישראל, ובהצהירו כי שואף הוא להשיג את המטרה הסופית, השמדת ישראל, ולא רק את מטרת הביניים — סגירת המיצרים.

*

לאור תוצאות המלחמה קשה לתאר כי אכן יצר נאצר מרצונו מצב בו לא הותיר לישראל כל ברירה אלא לתקוף, וכי מסוגל היה לטעות טעות כל כך חמורה בהערכת יחסי-הכוחות של שני הצדדים. ואולם, אילולא היו מדינאים וגנרלים טועים בהערכותיהם, לעולם לא היו אומות מפסידות במלחמה. יש הוכחות מכריעות המעידות שישראל פעלה בדיוק כמו שנאצר קיווה כי תפעל. השאלה היחידה היא מדוע ציפה שתפעל כך ולא אחרת.

חלקה של התשובה טמון במה שהערבים, ובמיוחד המצרים, ראו כלקחי מלחמות 1948 ו-1956. בראשונה פתחו מדינות ערביות אחדות יחדיו, ואולם המצרים חשו עצמם לנושאים בעיקר עולה של המלחמה, בעוד שהאחרים, לדעתם, בגדו בהם. הלקח הוא שעל מצרים להתכונן למלחמה בה תוכל להילחם באורח עצמאי. במערכה השנייה לחמה מצרים לבדה, למרות החוזים שהיו לה עם סוריה וירדן, אשר לא הופעלו. הלקח שצריך היה להפיק מכך הוא כי על-מנת להביס את ישראל, הכרח להשיב את האחדות הערבית. אולם המצרים שיכנעו את עצמם כי היו מסוגלים להביס את ישראל בשנת 1956, אילולא נאלצו להפנות את עיקר כוחם מול צרפת ובריטניה. לפיכך אחדות ערבית ובידודה של ישראל הם עיקריה של הנוסחה הוודאית לניצחון על ישראל במערכה השלישית.

מתוך מכלול המקרים שעסקו באפשרויותיהן הצבאיות של ישראל וארצות ערב, אחד מהם מעניין במיוחד, הואיל ונכתב על-ידי ערבי*. אחדות ממסקנותיו של המחבר תסייענה לנו, ללא ספק, לחדור לנקודת השקפתה של מצרים, אשר עמדה ביסוד מדיניותה לקראת המלחמה. לאחר בדיקת יתרונותיו ומגבלותיו של המצב הגיאוגרפי בו נתונה ישראל קובע המחבר: מעל לכל נודעת ליתרונה של ישראל, בשל היותה קטנה ומרוכזת, משמעות רבה, שכן לוחמת היא בכל פעם רק בחזית אחת, דבר שהצליחה לבצע אפילו בשנת 1948, כאשר נלחמה בארבעה צבאות.

* אחמד סאמי ח'אלידי — „יחסי-הכוחות הצבאיים של ישראל וערב“, „במת המזרח-התיכון“ (Middle East Forum) ב"ירושלם", 1966.

העובדה הגיאוגרפית, שישראל מוקפת משלושה צדדים במדינות ערביות, עשויה להפוך ליתרון צבאי מכריע, אם תתנהל ההתקפה על ישראל לפי תכנית מתואמת אחת.

לאחר זאת מסיק המחבר מסקנות מסויימות לגבי בעיות כוח-האדם של ישראל ומשך הלחימה. ישראל מסוגלת לגייס 250,000 איש ואשה, אך אם תגייסם כולם תשתק את חיי הכלכלה שלה. אפילו למלחמה קצרה זקוקה ישראל לפחות למחצית כוח-האדם זה. פסק דינו של המחבר הוא: „כל מלחמה של ישראל אשר תימשך מעל לשבוע ימים ואשר תחייב סיוע של 100,000 איש ומעלה תגרום לה נזק כלכלי רב ואולי בלתי-ניתן לתיקון — וזאת מבלי להתחשב בתוצאות הצבאיות של המערכה“. ואשר למערכה האוירית מעריך המחבר שבידי מצרים כל היתרונות בתחום זה. הוא התרשם במיוחד ממפציצי „טי-16“ ו„איל-28“, אותם סיפקה לה ברית-המועצות. „ישראל סובלת מחוסר עומק טריטוריאלי, דבר הגורם לכך שמפציץ הממריא מסיני ימצא מעל ישראל תוך דקות ספורות; בעוד ישראל חייבת לחצות תחילה את סיני ואת הדלתא כדי להגיע למרכזי התעשייה המצריים“. לאחר שסוקר הוא את כוחה של כל אחת משש הארצות העשויות ליטול חלק במערכה, והן: מצרים, עיראק, סוריה, ירדן, לבנון וערב-הסעודית, מגיע בעל-המחקר למסקנתו הסופית: „הסיכוי היחיד שיש לערבים להכות את ישראל בשדה-הקרוב הוא בביצוע פעולה צבאית מתוכננת ומתואמת כראוי, בה יפנו אינטרסים לאומיים צרים את מקומם לרגשות אחדות כנים.“ הדגש בניתוח מושם על אחדות ערבית מול בידודה של ישראל, ועל חוסר יכולתה לעמוד במערכה „ארוכה“ (למעלה משבוע). אם ניתן יהא להשיג את קיומם של שני התנאים הראשונים יהיו הסיכויים של הערבים מבטיחים בהחלט. אותם גורמים עצמם קיימים ועומדים גם לגבי ישראל: איחוד ערבי ובידודה של ישראל פירושם התקרבות המלחמה; על מנת להציל את עצמם על הישראלים להילחם מלחמה קצרה ביותר — דהיינו מלחמה שתימשך פחות משבוע.

ליכוד ערבי לקרב

בשלהי מאי נראתה האחדות הערבית כעניין מנוי וגמור. 24 במאי החליטה עיראק לשלוח כוחות יבשה ואויר למצרים ולסוריה. אך על-מנת להגיע למצרים חייבים היו הכוחות העיראקיים לעבור דרך ירדן. באותו יום נפל הפור גם בירדן וחוסין החליט להצטרף לתנועת האחדות, שלא ניתן לעמוד בפניה. הוא הכריז כי מתיר הוא לכוחות עיראקיים וסעודיים להיכנס לשטחי ממלכתו, וכן הודיע כי הוא שולח נציג לקהיר. ב-25 למאי הכריז נשיא סוריה בפני חברי הוועדה המרכזית של הקונפדרציה הבין-לאומית של האיגודים המקצועיים הערביים: „היום חיים אנו בימי ערב-מלחמה. עת הקרב לו מיחלים אתם זמן רב כל-כך אכן הגיעה“. ב-30 בחודש חתמו חוסין ונאצר חוזה הגנה-הדדי ובזאת השלימו את כיתורה של ישראל. ללא ספק עמד חוסין בפני ברירה — להצטרף לקואליציה הערבית או לראות את ארצו נפלת על-ידי כוחות עיראקיים ואחרים. ובין כך ובין כך עמד בפני חורבן שלטונו-שלו. ירדן, אשר בעקבות תקרית גבול ציוותה על שגריר סוריה לעזוב את ארצה ב-23 למאי, חידדה את יחסיה הזיפלומטיים עם סוריה ב-1 ביוני. כוחות

עיראקיים וכוויתיים הגיעו למצרים ב-31 למאי. נשיא עיראק ומפקד צבאה, עבד א-רחמאן עארף, אמר לקציני חיל-האויר שלו ב-1 ביוני: „אחים ובנים! זהו יום הקרב בו ננקום את נקמת אחינו הקדושים והמעונים אשר נפלו ב-1948. זה היום בו נמחוק את אות הקלון. אם ירצה האל ניפגש בתל-אביב ובחיפה“.

כאשר נשאל באותו יום אחמד שוקיירי, ראש הארגון הפלשתינאי, בראיון עיתונאי בירושלים המזרחית, האם תיירה היריה הראשונה נגד ישראל על-ידי הירדנים או על-ידי „צבא-שחרור פלשתין“ השיב: „מדוע לא הירדנים? סביר מאוד כי צבא ירדן יפתח במערכה ויצעד לשחרור הארץ — ארצנו“. כשנשאל מה יהיה גורלם של הישראלים אשר נולדו בישראל, אם תצליח התקפתם של הערבים השיב: „אלה שישארו בחיים ישארו בפלשתין. אך אינני חושב שמישהו מהם ישאר בחיים“.

לא היתה אולי מעולם מלחמה שלגביה השאלה מי ירה את היריה הראשונה בה חסרת חשיבות כל-כך. לקראת סוף מאי היו שני הצדדים מגוייסים גיוס מלא. נאצר שלח את מרבית כוחו לסיני, לגבול ישראל. היה זה לגביו מאמץ גדול עד כדי כך שהחזרת כוחותיו למצרים ללא שיפעלו היתה גורמת הרס לא לציווד בלבד אלא אף למוראל. ישראל לא יכלה להמשיך במצב של גיוס מלא, ללא שיתגלע משבר במהלך חייה כמדינה, בין אם תפרוץ מלחמה ובין אם לאו. שמועה אחת אמרה כי ישראל עומדת לתקוף את סוריה ב-15 במאי. לדברי שמועה שניה שהגיעה לישראל עמדה מצרים לתקוף את ישראל ב-25 למאי. מכאן ואילך עשויה היתה כל תקרית, ולו הקטנה ביותר לגרום למלחמה, שכן כל צד ידע כי הצד האחר מוכן ומזומן למלחמה בקנה מידה מלא, ויש-ראו, בשל נתוני גיאוגרפיה וכוח-האדם, היתה שרויה במצב הגרוע ביותר, של ציפיה לדעת אם תקרית כלשהי היא תקרית נוספת בעלמא או פתיחתה של המלחמה הגדולה.

עזרת ברית-המועצות

אם אמנם יכלו הערבים לפעול למען אחדותם, מכל מקום, יכלו לעשות מעט מאוד לבידודה של ישראל, שהיה היסוד-המוסד השני בתכניתם הצבאית. על-מנת להבטיח שהלקח אותו למדו בשנת 1956 ישא פרי היה עליהם להישען על ברית-המועצות. הערבים היו בטוחים מדי בעצמם וגאים מכדי לבקש מרוסיה סיוע ביחידות צבא. נראה היה להם כי די בסיוע הצבאי, אשר נתן בידיהם עדיפות מכרעת ב-חימוש, כדי להשלים את עדיפותם הכמותית בכוח-האדם. אך היה על ברית-המועצות לשרתם עוד שירות חיוני אחד — להבטיחם מפני התערבות מערבית לצדה של ישראל, כפי שאירע בשנת 1956.

סיוע נוסף זה לעניין הערבי הגישה ברית-המועצות בנפש חפצה. הסימן הראשון לציפיותיהם של הערבים ולמה שקיוו בנדון זה, שומעים אנו במסיבת-העיתונאים שערך אחמד שוקיירי בקהיר ב-21 במאי. השאלה היתה: „האם אתה מש-ער כי ברה"מ תתערב כדי להפסיק את הקרבות; הסבור אתה כי תעמוד לצדו של אחד היריבים?“

התשובה: „אני חושב שהיא לא תיטול חלק בקרבות אלא תסייע לערבים על-ידי שתמנע מארה"ב התערבות צבאית.“

★

במוצאי 23 למאי ביקשו שתיים מחברות מועצת הביטחון, קנדה ודנמרק, לכנס את המועצה, לשם דיון באיום לשלום הגובע מחסימת המיצרים באותו בוקר. ארצות-הברית תמכה בקיום הדיון, אך ברית-המועצות התנגדה לכך, ברצותה לתת למצרים חופש-פעולה מלא. פדורנקו טען כי "כוחות מסויימים מנסים לחמם את האוירה באורח מלאכותי" ולפיכך נאבק נגד קיום הדיון, בדרשו מארצות-הברית, "לקרוא לסדר" את ישראל, אשר היא היא "האשימה האמיתית" במצב שנוצר במזרח-התיכון.

★

ב-31 במאי נקט פדורנקו בעמדה שונה. הוא הגן על העמדה הערבית בעיקר על-ידי התקפה שערך על מצור ימי אותו הטילה ארה"ב, כביכול, על קובה; הוא הוזה מצור זה להסגר המצרי על ישראל. ב-3 ביוני, בישיבה האחרונה שקיימה מועצת-הביטחון לפני פרוץ הקרבות, התאונן פדורנקו שנית על עניין קובה, וכן תקף את ארה"ב בעניין ויאט-נאם. הטקטיקה הסובייטית התאמצה למנוע דיון של-מש במסגרת האו"ם בנושא המזרח-התיכון, ראשית על-ידי הקטנת משקל

לו, ושנית — על-ידי הסחת המועצה לנושאים אחרים. אם עדיין יכול היה האו"ם לעשות משהו למניעת המלחמה — הרי שברה"מ עשתה כל שביכולתה להביאו לחוסר-אונים גמור. ניצחון הבזק של ישראל הוכיח שברה"מ לא עשתה די למען הערבים אך ורק בכך שהביאה את ישראל לידי מלחמת יחיד. עתה השתדלו להפוך את האו"ם לקואליציה אנטי-ישראלית ולהחזיר בדיוק את המצב לקדמותו; מצב אשר בגללו טענו הערבים כי הם יוצאים למלחמה. קשה לקבוע איזו טקטיקה סובייטית גרמה לאו"ם נזק חמור יותר.

הפעולה הדיפלומטית

על כל פנים, המו"מ בדבר הצהרתן של המדינות הימיות נתמשך והלך, והתכנית למשלוח צי שילווה את האניות העוברות דרך מיצרי טיראן נעשתה יותר ויותר רחוקה מהגשמה. הנשיא ג'ונסון הוסיף להאמין כי בדרך זו או אחרת יוכלו הישראלים לעבור במיצרים אם ימתינו זמן מספיק, אך קיים היה פער ניכר בין הדברים אותם שמעו העיתונאים בבית הלבן ובמשרד החוץ של ארה"ב — לבין מה שנאמר להם בפנטגון. האנשים בבית הלבן ובמשרד-החוץ עסקו בשאלה כיצד להרויח זמן. אך מה יהיה אם לא ישאו הדיפלומטים פרי? אנשי הפנטגון לא נטו כלל למבצע צבאי. הם חששו מפני ויאט-נאם שניה במזרח-התיכון, ולה היו בלתי מוכנים לחלוטין. יתר על כן, הממשלה האמריקאית לא עשתה כל מאמץ להכין את דעת-הקהל הרחב אמריקאית לאפשרות מבהילה כל כך. אפילו אותם גורמים בבית הלבן ובמשרד-החוץ אשר תמכו עקרונית בזכותה של ישראל למעבר חופשי במיצרים — לא יכלו לומר מה יידרש על מנת להביא לפתיחת המיצרים בכוח, הלכה למעשה. פקיד גבוה במשרד-החוץ הרים את ידיו ביאוש למשמע שאלה מה היה קורה אילו שלחו את אגנית המלחמה, "אינטרפיד" דרך המיצרים, כפי שהציע מי שהציע.

הנשיא ג'ונסון השתדל כי שני הצדדים יוסיפו לקיים שיחות זמן רב ככל האפשר, תוך כדי חיפוש אחר פיתרון של פשרה. מתוך כך הוכרו ב-4 ביוני כי הנשיא הציע לנאצר

זה כשלעצמו הוא שירות גדול לעניין השלום. אני מאמין שמאמציה של ברה"מ יכוונו בכיוון אחד והוא — איתורה של המלחמה למזרח-התיכון בלבד ומניעתה של סכנת התערבות צבאית מצד ארה"ב.

ארבעה ימים לאחר מכן החליט נאצר לוודא עניין זה שנית. ב-25 במאי שלח את שר המלחמה של מצרים, שמש אד-דין בדראן, למוסקבה. בדראן שב מצריימה ב-28 במאי, ולימחרתו הכריז נאצר בפומבי מה היו הישגיו.

"בדראן הביא לי איגרת מקוסיגין בה נאמר כי ברה"מ היא עמנו במערכה זו, ולא תרשה לכל מדינה להתערב בה, וזאת — כדי להשיב לקדמותו את מצב העניינים אשר שרר לפני 1956".

מאוחר יותר בנאום ההתפטרות מ-9 ביוני, הוסיף נאצר פרט נוסף, באשר לתפקידם של הסובייטים בימים שלפני המלחמה. ב-25 במאי הגיעו לישראל ידיעות כי נאצר עומד לתקוף אותה במפתיע. ידיעות אלו נראו חמורות כל-כך עד כי שר-החוץ, אבא אבן, אשר זה עתה הגיע לואשינגטון, האיץ בנשיא ג'ונסון להקדים בשעתיים את פגישתם, שנועדו לה לאותו יום בשעות אחר-הצהריים. יש להניח בבטחה כי ברה"מ גם היא קיבלה אותו מידע באשר לכוונותיו של נאצר, שכן נאצר עצמו גילה כי שגריר מצרים בואשינגטון קיבל ב-26 במאי אגרת מג'ונסון, המבקשת מאתנו כי נתאפק ונימנע מלירות את היריה הראשונה. אחרת יהא עלינו לשאת בתוצאות חמורות". שעות אחדות לאחר מכן, בשעה 0330 לפנות בוקר, בא השגריר הסובייטי בקהיר אל נאצר ואמר לו כי "ממשלת ברה"מ מפצירה בנו לא להיות הראשונים שיפתחו באש". מצויה בידינו רק גרסתו של נאצר בגדון זה. הוא רומז בה כי הסיבה היחידה לכך שלא ירה את הכדור הראשון היא בקשתן של ברה"מ וארה"ב להימנע מכך. על-כל-פנים, התחייבותה של ברה"מ כלפי מצרים הייתה מותנית בשאלה: מי יירה את הכדור הראשון; הישראליים והמצרים כאחד היו מגוייסים ונכונים לכל התפתחות; נאצר המשיך להעמיד פנים כאילו לא אכפת לו מי יהא הפותח במלחמה, אולם הוא קיווה וציפה כי ישראל היא אשר תהא הפותחת באש; המשגה הפטאלי של המצרים לא היה בעצם הציפיה למלחמה — אלא בכך שלא נמצאו בכוננות נאותה, ובפרט בשדות התעופה שלהם, בשעה שהתקרית היתה קלה ביותר היתה עשויה להצית "מלחמה כוללת עם ישראל".

מן האמור ניתן להסיק כי קוסיגין התחייב בשם ברה"מ לשיניים: התערבות סובייטית לצדם של הערבים אם יתערב צד כלשהו לטובת ישראל; והחזרת המצב לזה ששרר לפני 1956 — אך לא לזה ששרר לפני 1948. בנאומו ב-29 במאי אמר נאצר: "עתה, 11 שנה אחרי 1956 מחזירים אנו את הדיגלל אחורנית למצב ששרר ב-1956, זאת מן הבחינה החומרית. לדעתי הצד החומרי אינו אלא פרט קטן, בעוד שהצד הרוחני הוא עיקר הבעיה. צד זה קשור בתחייתה של האומה הערבית, בהחייאת הנושא הפלשתינאי, ובהחזרת הביטחון לכל ערבי ולכל פלשתינאי. כל הנחתנו מבוססת על כך, שאם יוכלנו להתזיר את המצב לזה ששרר לפני 1956 יסייע לנו האל בוודאי להשיב לקדמותו את המצב ששרר לפני 1948".

לשלוח את סגנו, זכרי מוחי אד-דין, לואשינגטון — בעוד שהוא מצדו ישלח את סגן-נשיא ארה"ב, יוברט האמפרי, לקהיר. נאצר הסכים להצעה זו וטעמו עמו. למרות נאומיו הששים-אלו-קרב היה שש להשיג את מטרתו במיצרי טיראן ללא שיהא צריך לירות יריה אחת. שכן אז יכול היה לטעון בעולם הערבי כי הוא החזיר לערבים ללא-יריה מה שהישר-אלים גאלצו להשיג במלחמה ב-1956. נאצר לא התנגד כי המעצמות הגדולות, "תמנענה מלחמה" לפי רוחו, דהיינו בעוד הוא מונע מן הישראלים מעבר במיצרי טיראן. לפיכך עם שהסכים לשלוח את מוחי אד-דין לואשינגטון ב-4 ביוני, הודיע למדינות המכונות "המעצמות הימיות" מהו המחיר אותו תאלצנה לשלם בעבור הסדר עמו. "אנחנו נתיחס לכל הצהרה כאל פגיעה בריבונותנו. נראה זאת כהקדמה לפעולה מלחמתית".

פעילות ארצות-הברית

הפגם שבכל הפעילות הדיפלומטית הזאת, מנקודת השקפתה של ישראל, היתה שכל כולה היתה בלתי עניינית לחלוטין. בפני ישראל עמדו שתי בעיות, ואילו לואשינגטון עסקה ב- אחת מהן בלבד. השתיים היו חסימת המיצרים — ובניית הכוח המצרי בסיני. בתחילת יוני, היה הכוח המצרי בסיני גדול ביותר, מאמץ הגיוס הישראלי לוחץ עד כדי כך ששאר לת המיצרים הפכה משנית בגרם הסכנות שעמדו בפני ישראל. לא ניתן לברר מתי תוחתם הצהרת המעצמות הימיות ומתי תתפרסם, מה גם שהנשיא ג'ונסון החליט לפתוח ב- משאומתן עם זכרי מוחי-אד-דין. בכל מקרה ידעו הישר-אלים כי הצהרה זו לא תהיה אלא פיסת-נייר בלבד. הסיכוי שבעקבותיה תבוא פעולה, הלך ונעשה קלוש יותר ויותר. הדבר היחידי שעליו לא דיבר איש ולא נעשה בדבר, היה הלחץ הצבאי הערבי העצום שהלך והתפתח סביב גבולותיה של ישראל. ב-4 ביוני הצטרפה עיראק באורח רשמי לחוזה הצבאי המצרי-סובייטני. מקרוב ומרחוק מיהרו יחידות צבא לעבר הגבול הישראלי. וכך כתב נציגו של ה"טיימס" הלונדוני בואשינגטון: "משרד-החוץ האמריקאי הדגיש שתכנונו של הצי עוסק רק בהבטחת מעבר לספנות הביין לאומית במיצרי טיראן". שום שאלה של התערבות במלחמה יבשתית אינה עומדת על הפרק. ואילו בראשית יוני עמדה מלחמת היבשה ולא פתיחת המיצרים בראש דאגותיה של ישראל והיא אשר השפיעה על החלטותיה.

ואכן, כאשר פרצה המלחמה ב-5 ביוני, נראה כי לחששותיה החמורים ביותר של ישראל מפני אי-פעולה מצד ארה"ב היה יסוד-של-מש, לאור הודעתו של קצין-העיתונות של משרד-החוץ האמריקאי, רוברט מקלוסקי, שאמר עוד באותו יום: "עמדתנו היא נייטרלית במחשבה, בדיבור ובמעשה". נאמר לי מפי מקורות רמי-מעלה ביותר, כי הערה זו היתה משגה, ולא היה בה כדי לשקף את מדיניות ארה"ב. מזכיר-העיתונות של הבית הלבן מיהר והסביר כי פליטת-הפה של מקלוסקי לא תואמה מראש ולא אושרה על-ידי הבית הלבן. דין ראסק ניסה "להבהיר" את העניין על-ידי כך שהוסיף ואמר כי ארה"ב איננה "צד לוחם" אך עם זאת "איננה אדי-שה" לעניין כלל וכלל. דבר זה היה ברור לכל. יהיו אשר יהיו המסיבות בהן נמסרה הודעתו של מקלוסקי, ארה"ב לא

יכלה להיות בעת-זו-היא אחת גם "נייטרלית במחשבה, ב- דיבור ובמעשה", גם "צד בלתי-לוחם" ואף "איננה אדישה". על-כל-פנים, תקרית זו לא יכולה שלא להדאיג את ישראל. למעשה, ידעו הישראלים כי יהא עליהם להילחם ושאר-ה"ב אינה עומדת לסייע להם, או אינה יכולה לסייע להם. הדבר שהישראלים רצו בו פחות מכל היה לערב את ארה"ב במאבק במזרח-התיכון ולהפוך את ישראל לויאט-נאם שניה.

ישראל - ארצות-הברית

הבעיה העיקרית ביחסי ישראל-ארה"ב אינה מה יכלה ארה"ב לעשות כאשר פרצו הקרבות, אלא מה צריכה היתה ארה"ב לעשות לפני המלחמה — ומה עליה לעשות לאחריה. לצידו הצבאי האמריקאי לא נודע מקום רב ביותר במכלול החי-מוש הישראלי שנטל חלק במלחמה, וזאת משום שארה"ב נקטה כל העת במדיניות של הגבלת מכירות הנשק לישראל. לישראל לא היה שום מטוס-קרב או מפציץ אמריקאי; מש-לוח מטוסי "סקיי-הוק" אשר נועדו לאזן את מתן מטוסי "F-104" לירדן, היה עשוי להגיע לישראל רק בסוף השנה. חיל-האוויר של ישראל היה מצוייד בצידוד צרפתי, מרבית הטנקים שלה — מתוצרת בריטית, והנשק הקל יוצר בישראל עצמה. זרם החימוש הסובייטי שהגיע לארצות ערב, והקשיים בהם נתקלה ישראל בארצות המערב במאמציה לאזן את זרימת הנשק הסובייטי לארצות ערב — הם אשר עודדו את נאצר וחיוקו ידיו בהחלטתו לצאת למלחמה. אילו היה בכמויות הצידוד הצבאי כדי לקבוע את גורלן של המל-חמות — היה מצבה של ישראל חמור ביותר. הבעיה עלתה

* הסיפור — כפי שסופר לי — הוא מופת לחלוט-ביעותים דיפי-לומטי. פקידים בכירים הוזעקו למשרד החוץ האמריקאי ב-5 ביוני באישון לילה. עד מהרה הגיעה ידיעה כי חמישה שדות-תעופה מצריים הושמדו. דבר זה גרם לכך שפקידים זוטרים העלו את ההשערה כי מצרים לא תוכל לממש את התרברבויותיו של נאצר. בשעה 3 אחר חצות לערך העיר אחד הפקידים הבכירים לאותם זוטרים בבדיחות-דעת, בהזכירו להם כי "אנו נייטרליים במחשבו-תינו, בדברינו ובמעשינו". אותו פקיד תידרך לאחר מכן את מר מקלוסקי לפני מסיבת-העיתונאים שנתקיימה באותו יום אחר-הצה-ריים — בלא שישתמש במלים אלה ("נייטרליים"). הן לא נכללו בדברי הפתיחה של מקלוסקי באותה מסיבת-עיתונאים; אך בתשובה לשאלה בדבר אפשרות התערבות מצד ארה"ב, זכר מר מקלוסקי את המלים אותן שמע ב-3 אחר חצות לערך, והשתמש בהן בדברי תשובתו. נראה, עם זאת, כי הבית הלבן ומשרד החוץ האמריקאי התקשו כל-כך להתאושש משטות בלתי-תואר זו, הואיל וכנגדה ניצבה בפניהם שאלה מביכה ביותר: אם אין ארצות-הברית נייטרלית — מה היא?

** בנקודה זו נגע מר אשכול בדבריו חודש ימים לפני פרוץ המלחמה. בהישאלו לאיזה סיוע מצפה היה מארה"ב, ואילו אף מבריטניה ומצרפת, השיב: "ודאי, מצפים אנו לסיוע כזה — אך נסמוך בראש-זראשונה על צבאנו שלנו. לא הייתי חפץ כי אמהות אמריקאיות תישכלנה בנפול בניהן כאן. אך ודאי שהייתי מצפה לסיוע כזה, בעיקר בהביאי בחשבון את כל ההבטחות החגיגיות שניתנו לישראל. מדי פעם, בבקשנו מארה"ב נשק, מקבלים אנו הבטחות, וכן נענים: "אל תבזבזו את כספכם, אנו כאן, הצי השישי כאן". תשובתי לעצה זו היא כי הצי השישי עלול שלא להגיע לשטח במהירות מספקת בעת הצורך, מסיבה זו או אחרת, ולכן על ישראל להיות חזקה בכוחה שלה. זוהי הסיבה לכך שאנו מוציאים לרכישת נשק כספים רבים כל כך באורח יחסי לגודל אוכלוסייתנו".

מפותחים של העולם, ובפרט — של אותן מדינות שהשיגו את עצמאותן לאחר מלחמת-העולם השנייה.

לאומיותן החדשה של מדינות אלו משמשת, לעתים, הדבק היחידי המאפשר את המשך קיומן, ועם זאת — גם הערך היחידי המצוי ברשותן ואשר יכולות הן לשאת ולתת עליו. כתוצאה מכך, אין לאומיות שתהא קיצונית כל-כך, ועם זאת כנה ואמיתית כזו האחרונה. המעצמות הגדולות, השואפות להשתמש במדינות אלה לצורכיהן-שלהן, משיגות זאת בפרט-טן על נימי האינטרסים העצמיים של אותן ארצות. ועניין זה קשה הרבה יותר לשלוט בו מאשר בארצות-„נתמכות“ כבעבר, או בארצות הגרורות בתקופתנו. ברית-המועצות, ל-דוגמה, חיזרה אחרי מצרים של נאצר יותר בכך ששירתה את האינטרסים הלאומיים של מצרים מאשר בכך שגרמה למצרים לשרת את האינטרסים של ברית-המועצות. אך מצרים אינה מדינה „נתמכת“ לפי הסגנון הישן, או מדינה גרורה. לאומניותה מתבטאת בסגנון החדש של „תן לי“. נאצר ניצל בצורה המקסימלית את חוק-הזהב האומר, כי גוח יותר למעצמות הגדולות לתת — מאשר לקבל. ארה"ב הגישימה את מדיניות-הנתינה במשך פרקי-זמן ארוך יותר מכל מדינה אחרת, ועשתה זאת בקנה-מידה פורני ובזבוגי. זהו אחד מן הצדדים הפחות-ידועים של „חברת-הרווחה“, אותה מנסה לאחרונה ברית-המועצות לשבור.

קיימת סיבה נוספת המסבירה מדוע מעודדות המעצמות הגדולות את שאיפותיהן הלאומיות של המדינות החדשות והקטנות. במשך שנים מספר העסיקו עצמם חוקרי המלחמות בבעיית המלחמות הקטנות מול הגדולות, המלחמות המקומיות מול המלחמות הכלל-עולמיות, מלחמות גריליה מול מלחמות קונבנציונאליות, ומלחמות גרעיניות מול לא-גרעיניות. ההתעסקות בבעיות אלה נבעה במידה לא-מעטה מן התוצאות הרוות-השואה הצפויות אם תפרוץ מלחמה גדולה, כלל-עולמית, גרעינית.

„נולחנות עלידי שליח“

על-מנת למנוע הרס עצמי, החלו המעצמות הגדולות מגלות עניין במלחמות הקטנות, המקומיות, מלחמות הגריליה ומלחמות בהן לא ייעשה שימוש בנשק גרעיני. באורח תיאורטי, לפחות, מן הראוי להעדיף מלחמות אלה, שהרי ניתן לשלוט בהן. לפיכך הושקעה מחשבה רבה בפיתוח טכניקות ומכונניזמים לשליטה בהן. ואולם, גם סוג זה של מלחמות סכנתו גדלה והולכת, בשל סירובן של המעצמות הגדולות להשלים עם מפלות מקומיות, אם יש ביכולתן לשנות את מזלן על-ידי אסקלציה (הדרדרות) של המאבק. כך אירע לארה"ב ב-ויאט-נאם. התפתח, איפוא, סוג חדש של מלחמות, מלחמות מקומיות, קטנות יחסית ללא שימוש בנשק גרעיני, אשר יש תקווה לשלוט בהתפתחותן. ניתן לכנות מלחמות אלו בשם „מלחמות עלידי שליח“. ארה"ב ניסתה לערוך „מלחמה עלידי שליח“ בקובה, באפריל 1961, באמצעות כוח עלוב ודל של גולים קובנים. „המלחמות עלידי שליח“ אינן תופעה חדשה ואין עליהן מונופול לשום מעצמה עולמית.

לפני שנת 1966, שנה בה החלה ארה"ב נוטלת על עצמה את עיקר מעמס הלחימה בויאט-נאם הדרומית, התנהלה מל-

מחדש עתה, כאשר חודש זרם החימוש הסובייטי לארצות ערב בהיקף לא מבוטל. נוכח התעמולה הערבית בדבר ההשפעה היהודית בארה"ב, אפשר לתמוה האם מדינה לא-יהודית כלשהי אילו נמצאה במצבה של ישראל, שמולה אויבים הרמקבלים את נשקם מברה"מ וכן את תמיכתה המדינית והתעמולתית, היתה נתקלת גם היא בקשיים רבים כל כך ב-בקשה לקנות נשק בארה"ב. זוהי הבעיה העיקרית ביחסי ישראל-ארה"ב בעבר וגם בעתיד.

האוו"נו

המערכה נגד אור-תאנט היתה בלתי הגיונית מן הבחינה הסקטית, ובלתי-מוצדקת מן הבחינה המשפטית והמעשית. היה אף מי שהשתמש במושג „מלחמת אור-תאנט“. דיבורים מגור חכים אלה ודומיהם, תוצאתם היחידה היתה שחרורם של האשמים האמיתיים בקלות-יתר.

ניתן לכנות מלחמה זו בשם „מלחמת נאצר“, או אולי „מלחמת נאצר וקוסיגין“; אך לכנותה בשם „מלחמת אור-תאנט“ פירושו ליצור רושם כאילו היה בכוחו של אור-תאנט למנעה, ומכל שכן — לפתוח בה.

המערכה נגד אור-תאנט התבססה על תפיסה בלתי נכונה בדבר אפשרויות פעולתו של כוח-החירום בתנאים שנוצרו ב-18 במאי. ואולם אחדים מאנשי „החלונות הגבוהים“, אשר תרמו למערכה זו, חייבים היו לדעת כל זאת וסביר להניח כי אכן ידעוה.

תחת להטיח את האשמה בפה מלא ובבירור באשמים ה-אמיתיים — מנהיגי מצרים אשר הורו לחייליהם לתפוס את עמדות כוח-החירום של האו"מ במדבר סיני עוד בטרם הורה אור-תאנט לכוחותיו לסגת מעמדותיהם, וכן מדינות כברית-המועצות, הודו, יוגוסלביה ואחרות, אשר צידדו במעשיה של מצרים על בימת האו"מ. — חיפשו מתנגדיו של אור-תאנט את הנקמה בו, אליה ייחלו זה זמן רב, כשאחד ממניעיהם הוא שאט-נפשו של אור-תאנט ממלחמת ויאט-נאם.

תהא זו, כמובן, שטות לעבור לקיצוניות שניה ולטעון כי המזכיר הכללי או האו"מ פעלו באורח ראוי-לשבת. הם הפכו תשושי-כוח לחלוטין, ועניינה המשותף של קהיליית העמים העולמית הוכה מכה שקשה להעריך את עוצמתה. כמו הפלא-חיים המצריים לבושי המדים, אשר גופותיהם נרקבו בחולות הלוחטים של סיני, היו גם הם קרבנותיהם של אותם שליטים מושכי-חוטם אשר גרמו למלחמה זו.

האו"מ הוא גוף הנתון מדי פעם בפעם להתקפות-שיתוק וזאת — בשל היותו בראש וראשונה זירה בה חברותיו נלחמות על האינטרסים הלאומיים שלהן. למען יוכל האו"מ לשמש כגוף „עושה שלום“ או „שומר שלום“, הכרח שיתקיים בו אחד משני המצבים הבאים: זהות אינטרסים בין המעצמות בנושא מסוים, או שלא יהא הנושא הנדון נוגע להן כלל ועיקר.

המצב הראשון היה מאז ומתמיד ה-Sina qua non של התערות באו"מ, בעוד אשר המצב האחר נעשה נדיר יותר ויותר. הסיבה לכך נעוצה בתחרות הגוברת והולכת בין ארצות-הברית לברית-המועצות להשיג את תמיכתן — או למנוע את תמיכתן מן היריבה — של המדינות שבאזורים הבלתי-

המת ויאטנאם „מלחמה על-ידי שליח“, בפרט מנקודת-השקפתה של ארה"ב, אשר ראתה בה, למעשה, מלחמה בינה לבין סין העממית. אולם המערכה הישראלית-ערבית היתה בראש-וראשונה הנוסחה הסובייטית של „מלחמה על-ידי שליח“. ברית-המועצות הגדולה ראתה עצמה נעלה מכדי שתקדיש לישראל הקטנה „תשומת לב בלתי-ידידותית“ באורח ישר. על-מנת להצדיק השקעה של למעלה מ-3 ביליון דולרים בסיוע כלכלי וצבאי לארצות ערב, דרוש היה אויב הולם יותר. משום כך חזרה התעמולה הסובייטית וטענה כי ישראל אינה אלא כלי-שרת בידי „המעצמות האימפריאליסטיות“ העומדות מאחוריה. ולפיכך כאשר היכו מדינות ערב הנתמכות על-ידי ברה"מ בישראל — היכו למעשה ב„אימפריאליזם העולמי“.

בנאומו בפני עצרת האו"מ ב-19 ביוני עשה קוסיגין כל מאמץ להדגיש כי את מאורעות המזרח-התיכון, הכרוכים בסכנת סוך שבין ישראל לארצות-ערב, יש לבחון בהקשר „למצב הבינ-לאומי הכולל“. מאוחר יותר האשים קוסיגין את ארה"ב ובריטניה בכך ש„עודדו“ את ה„תוקפנות“ הישראלית; היה זה נוסח מנומס של הבעת מורת-רוחה של ברית-המועצות. הערבים, כפי שנוכחנו לדעת. נקטו גם הם בקו תעמולה האומר כי לוחמים הם נגד המערב „האימפריאליסטי“. קשה לדעת האמנם האמינו בזאת. יתכן כי טענו כך אך ורק על-מנת להשביע את רצון אנשי-חסדם הסובייטים.

מלחמה זו „על-ידי שליח“, הוכיחה עד כמה קשה היא לש-

ליטה, בניגוד למצופה. האינטרסים הלאומיים של ישראל ושל מצרים הפכו מלחמה זו במזרח-התיכון למלחמה בלתי-ניתנת לשליטה על-ידי המעצמות הגדולות. המצרים לא שארו וחסמו את מיצרי טיראן, בעוד שישראל לא ביקשה את רשרתה של ארה"ב להילחם על מנת לפתוח אותם מיצרים עצמם.

„מלחמה על-ידי שליח“ עשויה להיות הבטוחה ביותר מבין המלחמות הקטנות והמקומיות אך גם היא רחוקה מלהיות „בטוחה“ באמת. הודות לכך שאין היא מסבכת באורח ישיר את כוחותיהן המזויינים של המעצמות הגדולות, מאפשרת היא להן להיחלץ הימנה. בצורה נאה יותר מאשר אילו היו מתערבות באורח ישיר. הנשיא קנדי עמד על כך, כאשר נכנס למשבר קובה ותבע שיובטח „פתח-נסיגה לשעת סכנה“. לברית-המועצות ניתן עתה הדבר במזרח-התיכון אך „המלחמה על-ידי שליח“ היא עדיין משחק מסוכן ביותר אותו משחקות המעצמות הגדולות בעצם הימים האלה. מלחמה זו דורשת תשומת-לב והשגחה רבה יותר מאשר הוקדשה לה עד כה. אם לא תלמד ברית-המועצות משגיאותיה של ארה"ב, ותשאף לאס-קלציה של „המשחק“ במזרח-התיכון, על-מנת שתוכל לנצח בסיבוב הבא, יהא סיבוב זה מסוכן ויקר הרבה יותר, הן לשחקנים המשחקים אותו והן לצופים בו.

לקחי נולחנות ששת הימים בעיני „הנוכח ללינוודים אסטרטגיים“

(המשך מעמ' 50)

שיתאמו להישגיה הצבאיים, וזאת לבל יבשיל הניצחון הגדול פירות באושים. ביטחון ישראל בעתיד טמון ביכולתה לפתור בעיה זו.

המחברים צופים „מלחמה מהפכנית“ — נוסח אלג'יריה מצד מערבים, אם אכן יתלקח סיבוב רביעי. כל זאת בהנחה כי הערבים יודעים שאין להם כל טעם לחזור ולצאת למלחמה מן הסוג אותו מסוגלות לנהל בהצלחה אך ורק מדינות מודרניות. ציודם-מחדש של צבאות ערב בנשק מודרני אינו מבטיח להם יעילות, שכן דומה הוא, אומרים המחברים, להלבשת נער בחליפת-שריון, לאחר שכבר גילה כי אין הוא מסוגל לשאת את משקלה.

בחזות שאינה צופה את הפגת האיבה הערבית, מסיימים המחברים את דבריהם. מי שקיוה כי ב„יום השביעי“ (לאחר ששת הימים) יקום מזרח תיכון שליו יותר, חייב להתאכזב.

הלקחים לגבנו ממחקרם המעניין של הווארד והאנטר הם כי ביטחוננו טמון בכך שנתמיד בתכונות של מודרניזציה, פיכת חוץ, גמישות והכרה, שאיפיינו את דרכנו לניצחון במלחמת ששת הימים. התמורה בסביבתנו תהא, כנראה, אטית ביותר — אך שאיפתנו לשלום מחייבת אותנו לעירנות ולכוננות לקראת נסיבות העשויות להשתנות.

שלישית — ערכן של ערובות המערב: חסימת מיצרי טיראן העמידה במבחן ערובה מפורשת. שניתנה על-ידי ארצות-הברית ובריטניה; אי מימושה כמעט גרם להשפלתן הפומבית שעשויה היתה לדמות לביזון של בריטניה וצרפת ב-1956 ואף ב-1938 (בעניין צ'כוסלובקיה). אך משהחמיר המשבר, ומוקדו עבר משאלת המיצרים לבעיית עצם קיומה של מדינת ישראל — החליטה זו האחרונה לפעול, ולא העמידה את המעצמות במבחן מביך. המסקנה: יש להטיל ספק בערכן של ערובות המעצמות.

אם כי המלחמה היסלה בעיות נשנות אחדות הרי המחברים צופים להיווצרותן של נקודות-חיכוך חדשות בין ישראל לערבים. זאת, בעיקר, עקב גידולה הרב של האוכלוסיה הערבית הנמצאת תחת שלטון ישראלי. לדעתם יתקיים מירון בין קליטתם — באופן כל שהוא — של ערבים אלה על-ידי ישראל, לבין הסתתם מן החוץ, על-ידי מדינות ערב, למלחמת גריליה.

ישראל תעמוד, איפוא, בפני דילמה של ביטחון אסטרטגי בגבולותיה מדרום וממזרח — פירושו הפרדוקסלי יהא אובדן לוסיה המהווה סיכון ביטחוני אסטרטגי. אין פיתרון צבאי למצב זה — והמדיניות הישראלית תצטרך לזכות בהישגים